

Okontrollerat folkstyre? Utvärdering av några vanliga argument emot direktdemokrati

Salomon de Leeuw

Abstrakt

Direktdemokrati är ett statsskick som ofta anses underlägsen representativdemokrati, men vilka argument talar för detta? Syftet med denna uppsats är att utvärdera huruvida några vanliga argument emot direktdemokrati är tillräckligt starka för att avfärda påståendet att direktdemokrati är ett statsskick som förtjänar att undersökas närmare. Frågeställningen som jag ämnar besvara är således: vilka är några vanliga argument emot direktdemokrati och hur starka är dessa argument? Först presenteras några vanliga argument emot direktdemokrati som diskuteras i boken *The New Challenge of Direct Democracy* (1996) skriven av Ian Budge, professor emeritus i statsvetenskap. Därefter framförs invändningar emot dessa argument. Med hänsyn till dessa invändningar utvärderas slutligen om, och varför, argumenten emot direktdemokrati är starka eller inte. Utvärderingens slutsats är att argumenten emot direktdemokrati endast är starka gentemot stereotypa former av statsskicket.

1. Introduktion

I västvärlden anses representativ demokrati oförnekligen vara det överlägsna statsskicket. Att den representativa demokratin betraktas vara ett bättre statsskick än andra former som exempelvis diktatur, oligarki eller teokrati, är en vedertagen uppfattning i västvärlden. Dessa exempel på statsskick är väsentligt annorlunda från den representativa demokratin. För att utmana den representativa demokratin krävs möjligtvis ett statsskick som inte avviker från den representativa demokratin för mycket, förslagsvis direktdemokrati. Med syfte att undersöka om direktdemokrati är ett bättre statsskick än representativdemokrati förefaller det nödvändigt att utvärdera några av de vanligaste argumenten emot statsskicket.

1.1. Litteratur

För att kunna redogöra för och utvärdera ett antal vanligt förekommande argument emot direktdemokrati kommer boken *The New Challenge of Direct Democracy* (1996) användas, skriven av Ian Budge professor emeritus i statsvetenskap (professor emeritus of government) vid University of Essex.

Boken (ibid) inleds med ett kapitel om det massdeltagande som direktdemokrati innebär och en diskussion om huruvida det är praktiskt genomförbart. Budge kommer till slutsatsen att det är genomförbart och att det behövs en ”seriös utvärdering” av direktdemokratin då skeptiker:

”[...] concerned themselves with only one of the possible institutional forms of direct democracy, where popular discussion is totally unstructured and uninformed by experts, parties or procedures.”
(Budge, 1996, p. 33)

Således ämnar Budge att, med denna bok (ibid), utföra en ”seriös utvärdering” av direktdemokratin genom att diskutera några argument för och emot detta statsskick. Budge anser att argumenten emot statsskicket är svaga samt att nya argument måste framföras för att kunna omkullkasta de nuvarande argumenten för direktdemokrati (Budge, 1996, pp. 72–73). Det bör även nämnas att Budge framför denna uppfattning på ett omfattande och nyanserat sätt i boken genom att genomgående och rättvist diskutera många tänkbara argument både för och emot direktdemokrati.

2. Argument emot direktdemokrati

I denna del kommer sju huvudargument emot direktdemokrati, som framförs av Budge (1996, pp. 57–72), redovisas.

Argumentet från tidskrävande processer. Det första argumentet är att direktdemokrati innebär en orimligt tidskrävande process (Budge, 1996, p. 63). Argumentet bygger på premissen att det inte är hållbart att medborgare konstant ska rösta och i en sådan stor utsträckning aktivt delta i den politiska processen som krävs i en direktdemokrati.

Budge beskriver ett scenario som innebär att ju mer tid och energi som förespråkare av en viss politisk åsikt spenderar på att skapa opinion, desto mer tid och energi kommer motståndare av denna politiska åsikt spendera (Budge, 1996, p. 63). Detta kommer leda till ett opinionsrally (pga. att medborgarna skapar landets politik) som varken förespråkare eller motståndare hälsosamt kan upprätthålla; detta då dessa också har andra

medborgerliga skyldigheter och intressen (ibid). Medborgare vill inte spendera så mycket tid på politik som direktdemokratin kräver, de vill kunna följa sina passioner och intressen (ibid). Det direktdemokratiska statskicket kommer således gynna politiska förespråkare/motståndare som har tid och energi till att skapa opinion (ibid). Jämförelsevis är detta i den representativa demokratin inget problem då det politiska arbetet gällande opinionsbildning utförs av politiker vars arbetsuppgifter är att skapa opinion (Budge, 1996, p. 13).

Budge menar även att en negativ konsekvens av den tidskrävande processen kan vara att politiska extremister får ett ökat politiskt inflytande. Det förefaller rimligt att extremister är de mest politiskt aktiva samt avsätter, möjligen en extrem mängd, tid till politik. En risk är således att det direktdemokratiska statskicket skapar ett politiskt styre med hög influens av extremister (Budge, 1996, p. 63).

Argumentet från genomförbarhet. Det andra argumentet som Budge tar upp är att det inte är praktiskt möjligt att genomföra direktdemokrati (Budge, 1996, p. 65). Förespråkare av direktdemokrati måste besvara en rad olika frågor för att ett sådant statskick ska förefalla genomförbart. Exempelvis: hur skall de politiska debatterna utföras utan några partipolitiska representanter? Vem skall ta ansvaret för de olika beslut som tas, hela folket? Hur frekvent skall röstning ske och hur skall detta röstningssystem vara uppbyggt (ibid)? Säkerligen kan inte direktdemokratin största förespråkare besvara dessa detaljkrävande men relevanta frågor.

Argumentet från inkoherenta beslut. Det tredje argumentet som Budge nämner är att direktdemokratiska beslut kommer att, på grund av massdeltagande, vara inkoherenta (Budge, 1996, p. 66). Det är inte osannolikt att människor har inkoherenta värderingar eller åsikter som inte kommer att kunna förverkligas genom politiska beslut. I kontrast till detta har representativdemokrati ett paket av värderingar och åsikter som oftast anses vara koherenta och icke-motsägelsefulla, i form av politiska partier. Vanligtvis förespråkar inte, till exempel, ett miljöinriktat politiskt parti miljöfrämjande åtgärder samtidigt som de ger incitament för medborgare att förstöra miljön. Följaktligen kommer övergivandet av politiska institutioner, som politiska partier, att leda till kaos och instabilitet i form av snabbt skiftande beslut som inte är koherenta (Budge, 1996, p. 67).

Argumentet från medborgares kapacitet. Det fjärde argumentet som Budge belyser är att medborgarna inte har tillräckligt med kunskap eller expertis för att kunna forma och skapa förslag till politiska beslut (Budge,

1996, p. 67). Med andra ord saknar medborgare de egenskaper och erfarenheter som krävs för att, med goda resultat, utföra det politiska arbetet. Exempelvis nämner Budge att det är tänkbart att medborgare saknar relevanta egenskaper eller insikter i politiska processer. Massdeltagande skulle följaktligen leda till oönskade konsekvenser (Budge, 1996, p. 63).

Argumentet från obalans. Det femte, enligt Budge, vanligt förekommande argumentet är att det bör finnas en balans mellan medborgarnas deltagande och de politiska experterna (Budge, 1996, p. 67). I det bästa statsskicket råder balans mellan medborgarna, som representerar samhällets åsikter, och experter eller politiker som utför motsvarande politiska beslut. Denna balans finns i representativa- men inte direktdemokratiska statsskick, som i kontrast endast styrs av inkapabla medborgare (se argumentet från medborgares kapacitet) (Budge, 1996, p. 63).

Argumentet från strukturella problem med röstning. Det sjätte argumentet Budge redovisar är att direktdemokrati riskerar leda till att medborgare tröttnar på att rösta och att således ett fåtal medborgare eller en grupp styr genom att vara aktiva (liknande minoritetsstyre pga. lågt valdeltagande) (Budge, 1996, p. 68). Ytterligare ett problem är att dessa aktiva medborgares eller grupperns röster kan tänkas bli köpta, såväl som icke aktiva medborgares röster, något som också skulle bidra till att det skapas någon form av minoritetsstyre (ibid).

Argumentet från exkludering av minoriteter. Det sjunde och sista argumentet Budge nämner är att minoriteter riskerar att konstant exkluderas i ett direktdemokratiskt statsskick (Budge, 1996, p. 159). Budge gör även en distinktion mellan två innebörder av ordet ”minoritet”.

Den första typen av minoritet innebär att man tillhör en grupp som, vid ett demokratiskt val eller liknande, blev nedröstade av en större grupp (ibid). Exempelvis är gruppen som röstade på alternativ X en minoritet om fler personer röstade på alternativ Y än X. Den andra typen av minoritet innebär att man tillhör en grupp utifrån egenskaper som etnicitet, sexualitet, kön, eller liknande (Budge, 1996, p. 160). Budge påpekar att frågor gällande dessa typer av minoriteters utökade behov av fysiska och juridiska skydd kan riskera att exkluderas från den politiska arenan, eftersom dessa minoriteter utgör en liten del av befolkningen och således saknar förmågan att, som grupp, själva säkerställa de rättigheter som andra icke-minoriteter redan har.

3. Invändningar och utvärdering

I denna del av uppsatsen kommer jag att göra några invändningar emot argumenten ovan. Utifrån dessa invändningar kommer slutsatser dras om huruvida argumenten emot direktdemokrati är starka eller inte.

Invändningar emot argumentet från tidskrävande processer. För det första behöver inte ett direktdemokratiskt statskick nödvändigtvis vara betydligt mer tidskrävande för medborgare än en representativ demokrati. Med dagens medborgares omfattande användning av teknik och Internet möjliggörs röstande med några få snabba knapptryck. Visserligen kommer ett direktdemokratiskt statskick, med all förmodan, vara mer tidskrävande för medborgaren än vad den representativa demokratin är. Detta beror självfallet på i vilken omfattning röstandet sker. Frågan är dock om ökningen av tid, som medborgaren behöver lägga på att rösta och delta i den politiska processen, kommer att vara betydande?

Dagens medborgare är redan aktiva i politiska diskussioner och debatter samt lägger tid på att skapa opinion. Ett exempel på detta är medborgares vanor och tendenser gällande Internet och sociala medier. Sannolikt är att majoriteten människor redan lägger en viss tid på att frivilligt delta i politiska diskussioner på sociala medier. På grund av detta är dagens medborgare mer politiskt aktiva än vad man *prima facie* observerar dem att vara. Därav är skillnaden med direktdemokrati att man, efter en diskussion, också kan välja att identifiera sig (med exempelvis bank-id) i en app och rösta utifrån det tidigare diskuterade ämnet. Något som inte, med fog, kan anses kräva en betydande ökning i mängd tid som medborgaren lägger på politik.

För det andra är det ett misstag att endast associera direktdemokrati med ett statskick utan politiska institutioner eller myndigheter som kontrollerar, styr och upprätthåller de politiska processerna. Man skulle exempelvis kunna införa en grundlag som möjliggör att anställda årligen eller varje kvartal ges en viss mängd tid för att rösta om politiska förslag. Detta skulle kunna vara en del av grundlagen som säkerställer den direktdemokratiska regeringsformen. På så sätt skulle det frigöra tid för medborgarna att kunna vara mer politiskt aktiva.

En intuitiv invändning emot grundlagar i en direktdemokrati är att dessa kan röstas bort och således inte uppnår den effekt som grundlagar är ämnade att ha. Precis som i dagens representativa demokratier kan man säkerligen införa regler som försvårar att grundlagarna röstas bort i en direktdemokrati. Exempelvis skulle man kunna kräva flera röstningar under flera år för att kunna förändra eller rösta bort en grundlag. Denna typ av invändning baseras,

ännu en gång, på stereotyper angående hur ett direktdemokratiskt statsskick skulle fungera eller vara strukturerat.

Invändningar emot argumentet från genomförbarhet. Givetvis är det inte okomplicerat att i praktiken implementera och övergå från ett statsskick till ett annat. Inte heller är det okomplicerat eller rimligtvis möjligt att besvara alla frågor som kan uppstå gällande ett direktdemokratiskt statsskick innan det väl implementerats.

Vissa frågor gällande direktdemokratins genomförbarhet kan besvaras med exempelvis grundlagar samt att hänvisa till att ett sådant statsskick inte behöver betyda "frånvaro av ansvarstagande myndigheter eller stat" och "okontrollerat styre av medborgarna". Exempelvis skulle man kunna implementera en folkvald aristokrati som i slutändan driver igenom förslagen som medborgarna röstat fram eller också skulle man kunna kombinera direktdemokrati med politiska partier, något som Budge förespråkar (1996, pp. 128–132). Olika variationer av detta statsskick kan och bör säkerligen diskuteras innan något praktiskt genomförande sker. Tänkbara variationer av statsskicket kommer dock inte diskuteras i denna uppsats. Sålunda finns det självfallet svåra och specifika frågor som behöver besvaras gällande genomförandet av ett direktdemokratiskt statsskick. Utformandet av ett statsskick är inte trivialt, det kräver tid, energi och eftertänksamhet. Direktdemokratiska statsskick utgör inget undantag från detta faktum.

Invändningar emot argumentet från inkoherenta beslut. Ännu en gång är det endast ett problem om man inte har någon myndighet eller moderator som styr den politiska processen. Anta att en nations (med direktdemokratiskt statsskick) medborgare vill sänka skatten men också förbättra den skattebetalda sjukvården. Detta verkar vara motsägelsefullt. Hur ska man förbättra sjukvården och samtidigt minska skatterna? Anta även att det enda sättet att förbättra sjukvården är att ge den en större budget. Låt oss också anta att medborgarna röstar för att både sänka skatterna och förbättra sjukvården. Detta skapar det problem som argumentet tar upp, det vill säga inkoherens. I detta fall skulle en lösning kunna vara att man har en myndighet som uppmärksammar denna inkoherens, bekräftar den och sedan förklarar för folket att dessa två förslag inte båda kan genomföras. Därefter kan ännu en röstning ske mellan de två alternativen. Beroende på hur man vill att statsskicket ska fungera eller vara strukturerat kommer självfallet olika lösningar kunna åberopas.

Invändningar emot argumentet från medborgares kapacitet och obalans. Dessa argument emot direktdemokrati är endast problematiska om man antar

att, som ofta görs, statskicket kan likställas med ”okontrollerat folkstyre”. Precis som i den representativa demokratin kan medborgare i ett direktdemokratiskt statskick agera som vägvisare och politiska beslut kan verkställas av de med expertis, exempelvis av politiker, aristokrater, myndigheter eller liknande.

Invändningar emot argumentet från strukturella problem med röstning. För det första innehåller argumentet vissa komponenter som inte bemöts i denna uppsats. Detta då problemet med att köpa röster kan anses vara ett problem för alla former av demokratiska statskick och inte endast för direktdemokrati; denna uppsats ämnar inte besvara argument emot demokrati i allmänhet. Hursomhelst skulle det kunna hävdas att detta problem förstärks i ett direktdemokratiskt statskick då det röstas oftare. Det samma gäller intresseaspekten. Kommer medborgarna verkligen vara intresserade av att rösta så ofta att beslut kan tas? Pondera att endast 20 % av landets röstberättigade medborgare röstar i ett direktdemokratiskt statskick (långt valdeltagande). Långt valdeltagande kan förenklat sägas föranleda två möjliga utfall. Antingen så 1) röstar dessa 20 % fram ett bra politiskt förslag som gynnar alla eller 2) ett dåligt sådant som endast gynnar dem själva. Om 1) förekommer är det inget problem att resterande 80 % av de röstberättigade medborgarna inte röstade, de tar ändå del av det goda politiska förslaget som minoriteten röstade fram. Om 2) förekommer och resterande 80 % inte anser att det politiska förslaget är bra kan de rösta bort förslaget. Ju sämre det politiska förslaget var, desto mer incitament har majoriteten (som inte tidigare röstade) att starta en omröstning. Således kommer medborgare att till slut vara aktiva och rösta om förslaget påverkar dem tillräckligt mycket, det kommer att ligga i deras intresse att vara aktiva.

Självfallet verkar det dock osannolikt att ett statskick, även om det är direktdemokratiskt, skulle tillåta att politiska beslut verkställs med så långt valdeltagande som 20 %. I samtidens representativa demokratier finns det, explicita eller implicita, krav på ett visst valdeltagande för att ett politiskt förslag ska kunna verkställas. Exempelvis skulle förmodligen inte ett byte av regering vara möjligt om endast 20 % av befolkningen röstade vid ett val i en representativ demokrati. Rimligtvis krävs det även i en direktdemokrati ett visst valdeltagande för att kunna anse att ett valresultat är legitimt. Om då medborgarna inte röstar och uppnår detta valdeltagande förefaller endast en slutsats kunna dras; ärendet är inte viktigt, eller relevant för medborgarna.

Invändningar emot argumentet från exkludering av minoriteter. Den första typen av minoritet som tidigare nämndes är inte ett problem för

direktdemokratin. Ibland tillhör medborgare den grupp som blev överröstade och ibland den som överröstar, detta är grunden för alla typer av demokrati.

Problem som kan uppstå för minoriteter av den andra typen kan lösas på olika sätt beroende på hur det direktdemokratiska statskicket är konstruerat. Ett exempel skulle kunna vara att en myndighet bestämmer när politiska ärenden är relevanta för minoriteter. Myndigheten skulle då kunna väga minoritetens intressen och rättigheter emot medborgarnas samt klargöra vilka konsekvenser medborgarnas politiska förslag kan komma att ha för olika minoritetsgrupper.

Emot ovanstående kan det invändas att myndigheter inte kan anses vara en säkerhet i ett direktdemokratiskt statskick då dessa kan röstas bort. Gentemot dessa typer av argument kan det påpekas att alla representativa demokratier lyckats lösa denna problematik. Problemet kan lösas genom att exempelvis kräva två mandat för att ändra en grundlag eller liknande. Samma ”tröghetsprinciper” skulle, om man så vill, kunna införas i ett direktdemokratiskt statskick.

4. Slutsats och sammanfattning

Jag har i denna uppsats redogjort för några vanliga argument emot direktdemokrati. Redogörelsen har utformats med utgångspunkt i *The New Challenge of Direct Democracy* (Budge, 1996). Även invändningar emot dessa argument har diskuterats. Utifrån denna redogörelse och diskussion kan följande slutsats dras angående argumentens styrka.

Argumenten kan och bör inte anses vara starka. Invändningarna jag gjort emot argumenten påvisar att dessa endast bygger på felaktiga fördomar om statskicket. Mer specifikt vilar dessa vanligt förekommande argument på det som Budge kallar för ”The classical conception: Unmediated Rule by The people” (Budge, 1996, p. 36). Budge beskriver detta på följande sätt:

”The classical conception of direct democracy is of a system of unmediated popular voting. All political decisions are put to popular discussion and vote, so the executive has more or less of a routine administrative role. There would be no political parties, no advisory bodies and no entrenched rights: propositions would be put to the sovereign people for immediate decision [...]” (Budge, 1996, p. 37)

Det vill säga, argumenten vilar på fördomen att statskicket innebär okontrollerat folkstyre utan politiska institutioner eller partier. Budge

beskriver i ovanstående citat vad som ofta är den vanliga och stereotypa bilden av ett direktdemokratiskt statsskick. Om man utgår från denna stereotypa bild förefaller argumenten emot direktdemokrati, som tidigare redogjorts, väldigt starka. Slutsatsen är således att de redogjorda argumenten emot direktdemokrati inte är starka; eftersom dessa utgår från en stereotyp och fantasilös bild av hur ett direktdemokratiskt statsskick potentiellt kan och sannolikt skulle vara strukturerat. Om denna stereotypa bild av direktdemokrati anammas så försummas argumenten för statsskicket och dess potential.

Avslutningsvis vill jag uppmana till fortsatt reflektion kring hur ett direktdemokratiskt statsskick skulle kunna vara utformat. För att direktdemokratin skall kunna framstå som mer legitim, som ett seriöst alternativ och en utmanare till den representativa demokratin, krävs ett utformande av ett sådant statsskick av den karaktär som diskuterats i denna uppsats. Således kan det konstateras att de argument emot direktdemokrati som redogjorts för är starka i relation till vissa former av direktdemokrati. Hursomhelst kan inte dessa argument användas för att avfärda andra former av direktdemokratiska statsskick, former som inte sammanfaller med den stereotypa bilden av hur ett sådant direktdemokratiskt statsskick skulle vara utformat.

Tack till Dan Egonsson för god handledning och undervisning som motiverar.

Referenser

Budge, I. (1996). *The New Challenge of Direct Democracy*. 1:a ed. Cambridge, MA: Blackwell Publishers Ltd.

Salomon de Leeuw
salomon.deleeuw@gmail.com